

tal. Den, der kun betalte en enkelt skat, betalte nemlig altid »kurhusavgift«. Det er derfor muligt at inddele de fattige i 2 grupper: De, der var så ringe stillede, at de allerede ved skatteansættelsen blev fritaget for skat, og de, der blev skatteansatte, men ikke kunne svare de krævede beløb.

I bogens største kapitel analyseres fattigdommens og næringsmiddelforsyningens ændringer, specielt i perioden 1825-35. Af de demografiske komponenter inddrages kun fødsels- og dødstal, de lige så vigtige vielses- og vandringsstal udelades; trods det er kapitlet en spændende gennemgang af konjunkturforhold og en beregning af »fattigkvoter« – d.v.s. den andel af befolkningen over 18 år, som falder ind under forfatterens definition på fattige – som viser interessante forskelle mellem de enkelte len med Stockholms len som det bedst stillede. Som et forsøg korreleres høstresultater og priser, hvorefter der opstilles en model, som inkluderer fattigdomskvoter og høstudbytte og priser på havre og rug for såvel det pågældende år som de nærmest foregående. Gennem en trinvis multipel regression forsøges afhængigheden afklaret, men rimeligvis p.g.a. multikollinearitet kan selv efter en korrektion kun 68 % af fattigdommens ændringer forklares af de valgte variable.

På grund af modellens fiasko analyseres fattigdommen efter 1860 på traditionel vis ud fra den valgte definition, dog må en forklaring på de meget forskellige fattigkvoter fra landsdel til landsdel henvises til senere studier. Udviklingen kan med forbehold for det spinkle materiale sammenfattes i, at efter alt at dømme faldt antallet af fattige i Sverige med 0,1-0,3 % årligt og landet kan dermed siges at have tilpasset sig de vanskeligheder, en stærkt stigende befolkning skabte.

Bogen er absolut værdifuld på grund af de indledende kapitlers teoretiske diskussion og interessant gennem forsøget på en modelforklaring. Anmelderen hælder dog til den anskuelse, at resten af bogen hviler på et tyndt grundlag. Om kurhusafgiften oplyses nemlig s. 45, at »Varje kurhusdirektion ägde rätt att inom vissa gränser bestämme avgiftens storlek« og at »Beloppet kunde dock växla mellan olika år och mellan olika kurhusdistrikt«. Disse oplysninger ses ikke at være anvendt, forfatteren har alene beskæftiget sig med den udskrevne skat og dens inddrivelse. Med det perspektiv om forskellig udskrivningspraksis, der i ovennævnte citater åbnes mulighed for, kan en regional sammenligning med forfatterens begrebsapparat ikke tillægges betydning uden en nærmere forklaring. Ligeledes får det stå hen i det uvisse, om de faldende fattigdomskvoter er et resultat af stigende velstand eller om det blot er et udtryk for kurhusafgiftens relativt dalende betydning. Måtte de senere studier give en forklaring herpå.

Anders V. Kaare Frederiksen

Harald Jørgensen: Fra Arbejdsanstalt til Forsorgshjem. Træk af den offentlige forsorgs udvikling i København igennem de sidste 150 år. Københavns Kommunes Socialdirektorat, 1972. 180 s., ill.

Når denne bog stadig flere år efter udgivelsen påkalder sig læserens opmærksomhed, skyldes det ikke mindst, at den på udmærket vis supplerer Harald Jørgensens tidligere bog om »Det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark i det 19. årh.« (Kbh. 1940 og 1975) med en længe savnet fremstilling af det københavnske fattigvæsens udvikling i det 19. og 20. årh. Bogen er udgivet i 150-året for ibrugtagningen af Københavns fattigvæsens arbejdsanstalt, i daglig tale kaldet Ladegården, og er ligesom de to tidligere bøger af Harald Jørgensen »Fra lemmestiftelse til moderne plejehjem«, 1969 og »Omsorgen for børn og unge i København gennem 250 år«, 1969 udgivet af Københavns Kommunes Socialdirektorat til belysning af socialvæsenets udvikling i seneste århundreder.

Chr. IV's Ladegård havde i tidens løb ført en omskiftende tilværelse som militærbygning, pesthospital og sindssygehospital. Bygningerne blev ledige i 1816 og i 1822 indrettedes de til arbejdsanstalt for fattige og husvilde, og i et forsøg på at bedre økonomien, henlagdes i 1833 sammesteds en tvangsarbejdsanstalt under fattigvæsenets administration. Forholdene synes ikke væsentligt ændret ved denne sammenslutning, og først i 1860'erne med den begyndende debat om værdige og uværdige trængende begyndte man en egentlig adskillelse af tvangsfangerne fra de fattige gennem mindre nybygninger. Største fornyelse indtraf i 1870, da den såkaldte fattiggård blev opført, hvorved mands- og kvindeafdelingen kunne adskilles således at kvinderne alene beboede den nye fattiggård, og efterhånden kunne de egentlige lemmer overføres til Alm. Hospital, Sct. Johannesstiftelsen eller Plejehjemmet Nørre Hospital.

De sociale reformer i 1891 og 1892 åbnede nye muligheder for fattighjælp og dermed indledtes en periode med markant faldende belægning på Ladegården. Bygningerne var nu så elendige, at en ny arbejdsanstalt måtte bygges på Amager, og i 1908 flyttedes belægningen til Sundholm, som foruden de sædvanlige beskæftigelser for de indlagte i 1918 fik en svinestald med plads til 1000 svin (nedlagt 1962). I takt med de bedre sociallove blev behovet for Sundholm stadig mindre, og med loven om offentlig forsorg 1960 ændredes betegnelsen fra tvangsarbejdsanstalt til forsorgshjem, og tvangen er således afløst af tilbud om hjælp.

Harald Jørgensen veksler i sin fremstilling mellem afsnit om lovgivning og afsnit om institutionernes historie. Ladegården er udførligst behandlet med inddragelse af kildemateriale som kirkebøger, folketællinger, gamle matrikelkort og fotografier, og herved gives et udmærket indblik i institutionens historie med hensyn til bygningerne, belægningen, de administrative forhold og de ledende personer bag fattigvæsenet. Bogens svaghed bliver da også denne klassiske form for historieskrivning, hvor klientellet glider i baggrunden og alene skildres gennem statistikker, arbejds- og kostplaner. Den personlige ydmygelse, årsagerne til anbringelse, opholdets varighed, og vel meget væsentligt: opholdets positive eller negative virkning, søges ikke besvaret. Bogen er uden nogen form for noter og oversigt over kildematerialet, hvilket er en skam netop på baggrund af at København ikke er behandlet i værket fra 1940. Bogen afsluttes med et efterskrift »Der skal også være plads til »afhopperne« af socialborgmester Børge H. Jensen om målsætningen for den fremtidige socialhjælp.

Anders V. Kaare Frederiksen

G. Japsen: De nordslesvigske Sparekassers historie. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 41, i kommission hos Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1970. 346 s.

Pengeinstitutter er traditionelt flittige festskriftudgivere, og Sparekassen for Åbenrå By og Amt i så henseende ingen undtagelse. Før 150-års jubilæet i 1968 anmodede man dr. G. Japsen, der i forvejen havde et omfattende forfatterskab om Sønderjyllands historie bag sig, om at skrive de nordslesvigske sparekassers almene historie.

Fremstillingen falder i fire dele: Sparekasserne indtil 1864 (dette afsnit udkom separat i jubilæumsåret), Tiden fra 1864 til 90'erne, Fra 90'erne til 1. verdenskrig, og Sparekasserne 1914-70. De grundlæggende kilder til fremstillingen er fundet i sparekassernes overleverede arkiver, der imidlertid for den ældre tid hovedsagelig består af forhandlingsprotokoller og summariske årsregnskaber. Til skildringen af tiden efter genforeningen i 1920 har der udelukkende været benyttet offentliggjort trykt materiale.

Som naturligt er i et skrift af denne karakter, gives der en udførlig skildring af de en-